

Koszta József Múzeum,

Néprajzkutató

Szoboszlai Barbara

A juhászélet múltja és jelene - Generációk a tési és tőkei pusztában egy juhász család élettörténetén keresztül

Absztrakt

Szentes valaha a legsűrűbben „tanyásodott települések” egyike volt, mozgalmas tanyai társadalmi élettel. Kistőke és Nagytőke Magyartésszel, Zalotával és Jaksorral együtt Szentes legnagyobb kiterjedésű határrészét alkották. A 2000-es években indult átfogó, a tanyai életmód minden területére kiterjedő kutatás arra kereste a választ, hogy a tanyák virágkorában mi jellemezte a térség gazdálkodását, társadalmi életét, várossal való kapcsolatát. A szóban forgó határrészek tanyai életmódjáról korábban még nem készült néprajzi feljegyzés. A határrészek eltérő adottságai a tanyai gazdaságok nagy változatosságát hozták létre. A kutatás nyomán kirajzolódott térség egyik vezető gazdasági ágazatának, a juhászatnak múltja. A helyszíni néprajzi gyűjtésen alapuló munka az elmúlt években jelenkori folytatással vált naprakésszé a helytörténeti kutatás és lokális ismeretanyag bővítése céljából.

Bevezetés

A tanyakutatás legfontosabb területei a tanya eredete, ki-és átalakulásának folyamata, a tanyai életmód, a tanya, mint települési forma, a tanya, mint gazdálkodási forma és a tanyapolitika.”¹ Az alföldi mezővárosok tanyás határának benépesülését főként az 1836-os örökváltási szerződés és az árvízmentesítési intézkedések indították meg. A szentesi körüli

¹ Becsei 2001:146

puszták és a tanyavilág kialakulásának történelmi és földrajzi körülményeit a vonatkozó szakirodalmak alapján egy korábbi tanulmányomban foglaltam össze.²

A 2000-es évekre már a tanyavilágban is bekövetkeztek azok a változások, melyeket a történelem eseményei és modern technika okozott a hagyományos paraszti gazdálkodásban. Munkám legnagyobb része helyszíni gyűjtésen alapult, három korosztály bevonásával, minek nyomán az 1900-as évekig visszamenőleg kirajzolódott a térségben zajló juhászat múltjának egyes részletei. Ennek a kutatómunkának egy szeletét képezi a most bemutatásra kerülő Révész család generációkon átívelő szakmai tevékenysége, mely egészen napjainkig folytatódólagos.

Kistőke, Nagytőke és Magyartés természeti viszonyai

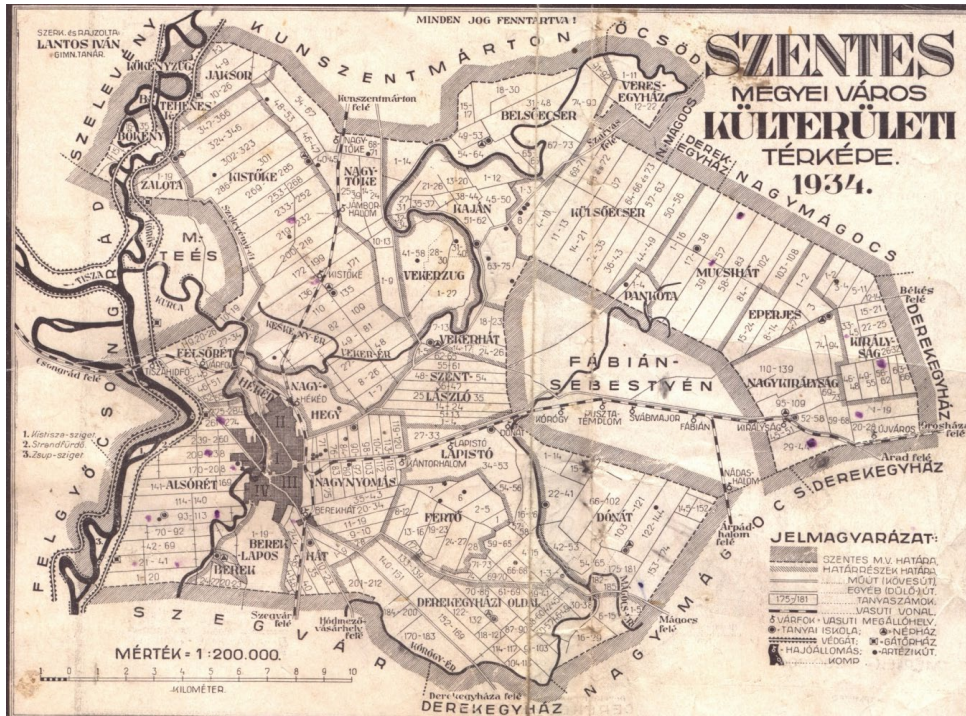
A 2000-es évekbeli néprajzi gyűjtőmunkám során Révész András juhász és felesége a magyartési tanyák elnevezésű területen élt. Beszélgetéseink is itt zajlottak. Gyermekkorát viszont Kistőként töltötte és felmenői ezen a területen gazdálkodtak, ezért elsődlegesen fontosnak tartom, hogy bemutassam azokat a területeket, melyek az életrajzban szerepelnek. Ebben nagy segítségünkre vannak a különféle kéziratos és nyomtatott térképek.

Szentes szóban forgó északi, legnagyobb területet elfoglaló határrészei a várostól már igen messze esnek. A 19. század végén, 20. század elején lezajló tanyásodási folyamat során idővel tanyacsoportosulások, tanyaközpontok létesültek. A török korban elpusztult Tés falu nyomán ilyen módon újjászerveződött Magyartés egészen az 1970-es évekig önálló faluként létezett. A Lantos István által készített 1934-es térképen jól látszik, hogy Magyartés (M-TEÉS) kívül esik a város határán, önálló község. (1. kép) A 70-es évekre azonban a falu elvesztette megtartó erejét és ennek következménye képpen Szentes városához csatolták. Ez jól látszik az 1996-os Terney László féle térképen, ami Magyartést már Szentes határrészeként, „Magyartési tanyák” felirattal jelöli. (2. kép)

Nagytőke szintén egy elpusztult középkori falu, (Tőke) maradványain szerveződött újjá tanyasűrűsödés következtében. A sokáig Tőke-pusztaként³ jelzet terület az 1934-es térképen már Nagytőkeként szerepel Szentes határában.

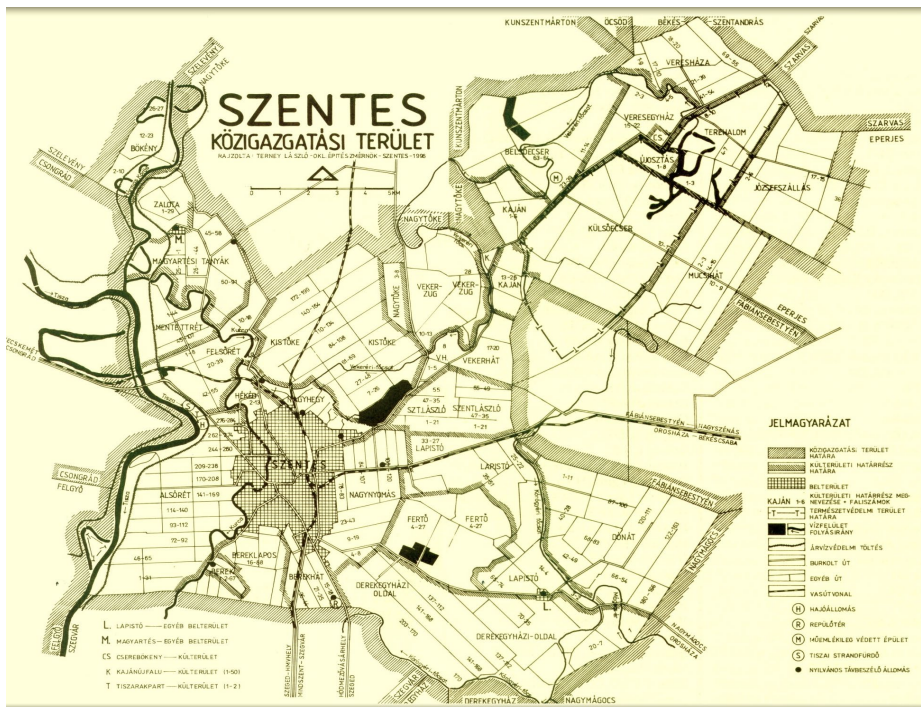
² Szoboszlai 2023/4. 36-70.

³ Zsíros 2002:297

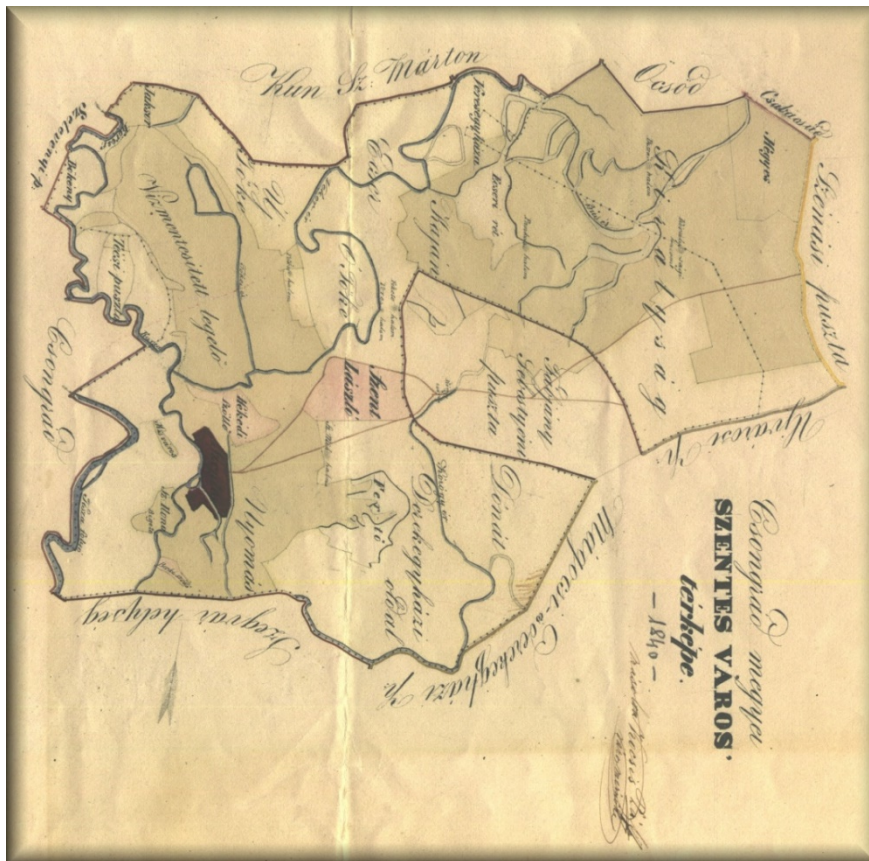
1. Kép Szentes Város megyei külterületi térképe 1934. Készítette Lantos Iván. A térképen jól látszik, hogy Magyartés község kívül esik a város rajzolt határán.

Gazdasági és népességfejlődése folytán 1952-ben önálló községgé szerveződött és ennek nyomán kivált Szentes határából. A 1996-os térképen jól látszik, hogy Szentes közigazgatási térképén már rajta sincs, mivel önálló község.

2. Kép Szentes közigazgatási térképe 1996. Készítette Terney László. A térképen jól látszik, hogy Nagytőke község kívül esik a város rajzolt határán.

A területet északon a Hármas-Körös, Nyugaton a Tisza és a Kurca folyása határolja. „Szentés határának jelentős térsége a Tisza, a Hármas-Körös és a Kurca folyók nyílt árteréhez tartozott.”⁴ A térség középső, legnagyobb kiterjedésű, Kistőke nevű részét észak déli irányban kettészelte az egykori Tőke-ér, amely ma már csak helynévként él tovább. Tőle nyugatra a reformkori árvízmentesítési törekvések idején vízmentesített legelőt alakítottak ki, ami jól látszik az 1847-es Kocsis Pál-féle térképen.

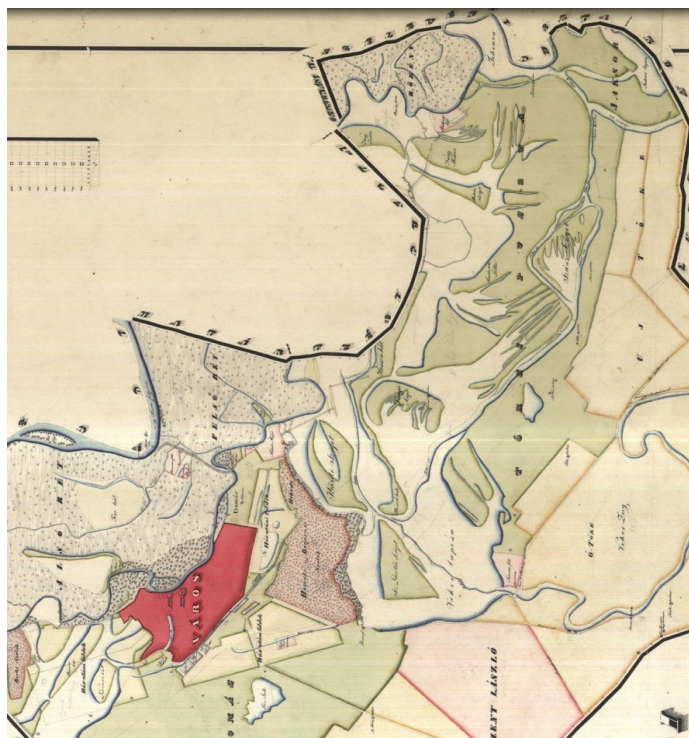

3. kép Kocsis Pál Csongrád megye Szentés város térképe 1847. Filep Antal kikutatta, hogy a térképet téves restaurálása során látták el az 1840-es évszámmal.

Filep Antal leírja, hogy ez a táj a Körös hajdani medervándorlásairól tanúskodik, és a népnyelvben szintén helynevekként élnek tovább.⁵

⁴ Filep 2016:52

⁵ Filep 2016: 55

4. Kép Seress László Szentes városa határának térképe 1840, részlet. A vízmentesítések előtt készült térképen jól látszik az egykori Tőke ér vízgyűjtő területe.

A gazdálkodás feltételei. Tajadottságok és birtokszerkezet.

A paraszti gazdálkodást a talajviszonyok, a birtokszerkezet és az értékesítési lehetőségek határozzák meg. „Egy-egy tanyai gazdaság szintje nem csupán a birtok nagyságától, hanem a földek minőségétől és a gazdálkodás jellegétől is függött.”- írja Juhász Antal a szegedi nagytájban végzett kutatásai során.⁶

Ebből szempont rendszerből kiindulva láttam hozzá a terület feltérképezéséhez. Az általam vizsgált szóban forgó határrészek esetére alkalmazva, kutatásaim azt igazolták, hogy hogy Kistőke, Nagytőke, Zalota és Jaksor mezőgazdaságára általánosan a kisbirtokok túlsúlya volt jellemző. Ennek ellenére a tanyai gazdaságok szintje nagy változatosságot mutatott. Oka a terület adottságaihoz való alkalmazkodás. Érdekes ezért külön kitérni a határrészek talajadottságaira, mely a termelés alapfeltétele volt minden időben. A vizsgált területen négyféle talajtípus található: feketeföld (csernozjom), réti-talaj, öntéstalaj, valamint elsődleges és másodlagos szik. „A legjobb minőségű, földek Nagytőkén voltak, a jobb módú szentesi gazdák itt vettek inkább földet. A többi határrészekeken főleg kis és középparasztok éltek.”⁷ A

⁶ Juhász 2004:100

⁷ Zsíros 1990:49

térképre tekintve kirajzolódik, hogy a Tőke-ér jelenti ez esetben a választóvonalat. A tőle északra és nyugatra eső területeken feketeföld, keleten pedig rosszabb, réti talaj és szik keveréke alakult ki, kiemelkedő hátjain feketefölddel. Kistőke Szenteshez közelebb eső déli részei – a Magyartés-nagytőkei műúttól délre – a visszaemlékezések szerint jó minőségű földdel rendelkeznek. Az adatközlők egybehangzó visszaemlékezése szerint egy tanyára általában 7 kataszteri hold örökföld esett.⁸ Nagygazdának a 20 holdas gazda számított. Egy tipikus gazda az 1930-as években a 7 hold örökföld mellett idővel - ahogy gazdasága gyarapodott - más földeket is ki tudott fogni haszonbérbe. A haszonbéres művelés nagyon elterjedt volt a térségben. Haszonbérbe főképp az egyház, szentesi birtokosok illetve iparral foglalkozók adták földjüket. Kisbirtokosoknál legjellemzőbb az egy tehén volt, amit kizárólag saját szükségletre tartottak. Tehenei inkább a fiatal generációnak voltak, akiknek növendék gyermekeik miatt jobban szükséges volt a tej. Az idősek ritkábban tartottak tehenet.

A környék legrosszabb minőségű földjei Jaksoron és Kistőke északi részén található. Legfőképp gyepesek voltak, itt-ott felszántva, emiatt ezeken a területeken az állattartás töltött be fontosabb szerepet. „*Az alföldi állattartás jelentőségét, gazdasági súlyát a néprajzi irodalom sokrétűen mutatta be.*”⁹ A állattartás két kulcs tényezője a legeltetés és a takarmánytermesztés. A vizenyős, lápos területet *Bíbickocogónak* is nevezték, kukorica nem termett meg benne. Takarmánytermesztésre annál inkább alkalmas volt, keveset, de jó minőséget adott. (Révész András elmondása alapján) Kalászos gabonát csak foltonként vethettek bele, ami azzal magyarázható, hogy a réti talaj kiemelkedő hátjain feketeföld található. Ezt támasztja alá Juhász Antal leírása is a szegedi tájban végzett kutatásai nyomán: „*A Tisza-szabályozással ármentesített kiváló réti talaj nehezebben munkálható, mint a feketeföld, de jó esztendőben kiváló termést ad.*”¹⁰ Az 1880-as években a legtöbb tanyát még legelő vette körül. A gyengébb adottságú területek tanyai gazdaságaiban ezért is vált jelentőssé a juhtenyésztés. A gyapjúra és a tejtermékekre Szentes adott felvevőpiacot.

Révész András juhász és családjának gazdálkodása, elhelyezkedése a térség társadalmi életében

Révész András (1935-2018) juhással a 2000-es évek elején és közepén készítettem interjúkat a térség tanyai életmódjának múltja után kutatva. Akkoriban a Szentes - Magyartés tanya 61.

⁸ Juhász Antal kutatásai szerint Röszkén egy tipikus kisparaszt 10 holdon gazdálkodott. Juhász A.: 2004: 02.

⁹ Bellon 2003:186

¹⁰ Juhász 2004:97

szám alatt lakott feleségével. Élettörténetén keresztül egy generációkon átívelő folyamatnak lehetünk tanúi, ami a térség egyik jellemző gazdálkodási ágazatának, a juhászat és vadászat múltjának megismerését segíti elő, ami helytörténeti és néprajzi szempontból is egyaránt fontos kutatás számára. Mindemellett gyermekkorát a kistőkei tanyavilágban töltötte, szülei az iskola-dűlőben álló tanyán gazdálkodtak, juhtenyésztéssel foglalkoztak. Ebből kifolyólag a közeli zalotai iskolában végezte az elemi osztályt. Az iskola egykori tanulójaként a zalotai iskola történetéről készült korábbi írásomban is nagyban segítette munkámat.¹¹

Életének történetét Révész András maga mesélte el a 2001 és 2006 közötti időszakban lezajlott beszélgetések során. Tanulmányomban többször idézem szavait, melyet az idézet után (R. A.) jelzéssel jelölök. Sok esetben jelen volt felesége, Varga Anna is, kinek hozzáfűzéseit (V.A.) jelzéssel jelzem. A szakmát elsősülött fiú vitte tovább. 2023-tól nagyobbik fiával, ifjabb Révész Andrással folytatott beszélgetések segítettek az ismereteket naprakésszé tenni a jelenkorra nézve, aki sok esetben hozzájárult a meglévő feljegyzéseim bővítéséhez, a hiányzó részletek kiegészítéséhez. Ezen kívül saját életéhez kapcsolódóan egy következő juhász generáció visszaemlékezésébe, tapasztalásaiba kaphatunk betekintést. Ifjabb Révész András szavainak idézéséhez az (ifj. R. A.) jelzést alkalmazom.

Gyermekévek Kistőkén a szülői gazdaságban (1900-1950)

Révész András 1935. május 5-én született Kunszentmártonon, juhász családban. Családfáját az ükapáig tudta visszavezetni. Ükapja, Révész Deme tiszakürti születésű, dédapja Miskolcon volt külterületi tanító. Nagypja 43 évig béresgazdaként dolgozott egyetlenegy gazdánál. A juhászattal komolyabban apja kezdett el foglalkozni és továbbadta fiának.

Édesapjának *Révész Andrásnak* (sz.1909) és édesanyjának *Répás Reginának* (sz.1913.) hét gyermeke született: András (1935), Ilona (1936), Szilveszter (1938), László (1944), Erzsébet (1946), Margit (1949) és Ferenc (1951).

¹¹ Szoboszlai 2023/4. 36-70

5. kép Révész András kisebbik öccse, Révész Ferenc. A képet rendelkezésre bocsátotta Révész András.

6. kép Révész András nagyobbik öccse, Révész László. A képet rendelkezésre bocsátotta Révész András.

Édesanyja Gödöllőn szolgált, amikor megismerkedett a Miskolcon szolgáló, tehenészetben dolgozó Révész Andrással. Házasságuk után Kunszentmártonban telepedtek le. Révész András foglalkozása szerint nem volt juhász, földműves volt, de megélhetését főképpen birkatartással teremtette elő. Legnagyobb fiát születésétől fogva tanította rá.

1938-ban költöztek Kunszentmártonból Zalotára, az Iskola-dűlőbe (régebbi nevén Szeder-dűlő), a Bíró Gábor-féle tanyába.¹² (1. kép) Jaksor és Kistóke északi részén a környék legrosszabb minőségű földjei találhatóak. A visszaemlékezés szerint Révész András szüleinek Kistóken található 7 kataszteri hold földje összesen csak 21 aranykoronát ért.¹³ Emiatt ezeken a területeken az állattartás és a takarmánytermesztés töltött be fontosabb szerepet. Révész András szülei az új földön való megkapaszkodáshoz már ekkor is jelentős számban tartottak lovakat, teheneket, disznókat, baromfit, aminek jövedelmét a tanya feljavítására költötték. Gazdaságuk megerősödött, 1941-ben 22 méter hosszú, 5 méter széles istállót építettek, ami hosszú évek munkája után telt meg ismét jószággal. De ekkor már lovak, tehenek, disznók mellett 100-110 juhot, kecskéket, szamarat és 6 bivalyt is tartottak, Ezenfelül gyöngytyúkokat, kacsákat, libákat. Időközben édesapja vasútépítésen dolgozott Romániában, a lovakat onnan hozták. Gazdaságuk fénykorában 12 lovat számláltak. A tanyát megvették, saját tulajdonuk volt. 7 kataszteri hold tartozott hozzá.¹⁴ Emellett 71 kataszteri holdat műveltek haszonbérben,¹⁵ két részletben. 42 kataszteri holdat a Harangozó családtól árendáltak, akik szentesi és kunszenti származásúak voltak.¹⁶ A többi 29 holdat a Bökényi csárdában működő bolt üzemeltetőjétől, Szabó-boltostól haszonbérelték.¹⁷ A nagy földterületre Révészéknek elsősorban a jószágtartáshoz: legeltetés és takarmány-termesztés céljából volt szükségük.¹⁸ Révész András elmondása szerint is ezeken a rossz földeken ugyan kevés, de jó minőségű takarmány termett. Az úgynevezett *bánkúti parasztbúzát* termesztették, mely nagy sikértartalma miatt kiváló takarmány volt. Kaptak volna olcsóbban

¹² A tanyákat legtöbbször az eredeti építetőről kapták nevüket. A Bíró Gábor féle tanya még áll, körülbelül 150 éves.

¹³ Összehasonlításképpen a feketeföld holdját a szegedi határban 20-24 aranykoronára értékelték
In: Juhász Antal: 2004. 97.

¹⁴ Az adatközlők emlékezete szerint 7 hold örökföld számított általánosnak a térségben

¹⁵ A haszonbéres művelés nagyon elterjedt volt a térségben. Haszonbérbe főképp az egyház, szentesi birtokosok illetve iparral foglalkozók adták földjüket. Szegényebb családok az általános 7 hold földet is sokáig haszonbérelték, mire meg tudták venni.

¹⁶ A Harangozó testvérek ipart tanultak, kovács és szabó volt a szakmájuk, ezért megöröklött földjüket haszonbérbe adták.

¹⁷ A Szabó család már nem lakik Zalotán, de boltjuk helyét még mindig hol Zalotai-laposként, hol Szabó-laposként emlegetik

¹⁸ „A néprajz és a gazdaságtörténet ma már egyetért abban, hogy a síkvidéki állattartás és a hozzá kapcsolódó földművelés egymást kiegészítő gazdálkodási formációja az alföldi mezőgazdálkodásnak.”- írja Bellon Tibor a Tisza néprajzában. Bellon 2003: 181

területet, Szent László-pusztán, de tanyaépület és istálló nélkül. A nagypapa a nagy távolság miatt lebeszélte őket: „*Szó sem lehet róla fiam, mert megeszti az embert az út!*” Maguk között úgy hívták azt a területet, hogy *Bíbickocogó*, mert tele volt vizenyős, lápos részekkel, tócsákkal.

A II. Vh. előtti időszakban Révész András elmondása szerint a birkák gyapját a szegedi gyapjúforgalmazó vásárolta fel. Általában nem a gazdák vitték Szegedre a gyapjút, hanem a forgalmazó jött Szentesre, mert időszakosan begyűjtőhelyet béreltek ki a városban. A nagyobb magtárak feleltek meg erre a célra. A gyapjúforgalmazónak az 1940-es években Lengyel Tibor volt az igazgatója, jó, szinte baráti viszony jellemezte a gazdákkal való kapcsolatát. A II. világháború megtizedelte állományukat, 12 lóból mindössze egy maradt. Románok vitték el őket. Révész András, ahogyan arról már fentebb szó esett, elemi iskoláit a zalotai iskolában járta Kiss Lajos tanító keze alatt.¹⁹ Zalotán egy osztályba jártak Rákász Bélával, aki később a szentesi rendőrkapitányságon dolgozott.²⁰ Fialat korában egy időben a Tűzkövesi gátórháznál dolgozott.²¹ (Ifj. R.A.)

Juhászattal nagyobb mértékben a katonaságtól való leszerelése után kezdett foglalkozni. Paraszti munkában testvérei közül maga maradt egyedül. Szilveszter nevű öccse elektrotechnikusként tanult Pesten és ott is telepedett le. „*Szilvi felvitte magával Pestre Lacit is, ott ipari kazánfűtő, hegesztő szakmát tanult. De nem tetszett neki, jobban szerette a szabad életet és hazajött aztán, juhász lett és nagytőke vonzáskörzetében lakott.*” (Ifj. R. A.) Húgai az egészségügyben helyezkedtek el. Erzsike Szegeden Margit Salgótarjánban telepedett le. Legkisebb öccse Ferkó szintén Nagytőke környékén maradt. Ferkónak 2 fia van, egyikük a bereken lakik és mezőgazdasági öntöző berendezések beszerelésével foglalkozik.

Fialat, családos évek (1950-1970)

Révész András a téjeszesítéskor Pestre ment dolgozni a vízügyhöz, hazatérve azonban alkalmazkodnia kellett az új helyzethez.

¹⁹ Szoboszlai 2023/4. 55-65.

²⁰ Rákász Béla fia későbbi, népszerű Rákász diszkó üzemeltetője.

²¹ A gátórházak általában a töltések tövében, 4-5 km-ként helyezkedtek/helyezkednek el, de nem az ártérbe épültek. A terület gátőrei kihasználva a folyó menti fekvést, a Körös árterét hasznosították legeltetésre. A vízig lenyúló ártérben az állatok szabadon legeltek, a védőgát oldalát kaszálónak hasznosították. Mind az ártéri legeltetésért, mind a gát füvéért árendát kellett fizetni, aminek díját folyóméterben számolták. Takács Lajos gátőr az 1930-as években 3 lovat, 4-5 tehenet, borjút, sertéseket tartott tűzkövesi gátórházi tanyáján. A teheneket, lovakat az ártérben szabadon legeltette. Emellett 5 kishold földje is volt. Az ártéren volt egy sima terület, amibe nem vetett őszi kalászos, mert azt a tavaszi áradás elvitte volna. Ehelyett tavasszal vetette be kukoricával, amit rendszeresen kapáltak és igen jó termést hozott. Gazdaságához 1 cselédet fogadott, kinek élettörténete egy másik kéziratomban tárgyat képezi.

7. kép Révész András fiatalon, a nagytőkei fodrász előtt. A képet rendelkezésre bocsátotta Révész András 1959-ben, 24 évesen kötött házasságot Varga Annával.

8. Kép Révész András és felesége, Varga Anna. A képet rendelkezésre bocsátotta Révész András.

9. kép Varga Anna

Abban az évben letette a mesterséges megtermékenyítő vizsgát, és attól kezdve szentelte életét a juhászatnak. Az esküvő után a fiatalok elköltöztek, és 3 évig együtt laktak a feleség özvegyen maradt édeasanyjával, özv. Varga Pálnéval, az Óvári-féle tanyában. Először az állami gazdaság juhászatában helyezkedett el, majd a téeszes évek folyamán, számos helyen laktak szolgálati lakásokban Kistőke területén. „Ezek jó, elfogadható lakások voltak” – mondja. Házasságuk után első lakhelyük a Kanász-dűlőben volt a Berceli-féle tanyában.²² Onnan az akácerdővel határolt Horvát Ilona-féle tanyába kerültek, majd a Csalán-tanyában éltek egy ideig. 1959-ben Kistőkén, még szolgálati lakásban született első gyermekük, Ifjabb Révész András, majd kisebbik fiuk, Révész István.

²² Berceli szentesi magtáros volt, már csak az idősebbek emlékeznek rá.

10. Kép Révész András kisebbik fia, Pista az 1970-es években

Letelepedés a Tornyai-féle tanyában

1973-ban, 38 éves korára vették meg a Tornyai-féle tanyát, ²³ Tóth Jánostól, 1 kataszteri holddal, ami már saját tulajdonuk lett. Ez a tanya a 2000-es években már a bevezetésben említett Szentes-tanya 61. szám elnevezést bírta, ahol az interjúk is készültek Révész Andrással. Az épület egy partos, magasabb területen állt, hátrafelé, keleti irányban a Kurca irányába lejt a talaj. Véglegesen csak 1975-ben költöztek be. Közben fontolgatták, hogy beköltöznek Szentesre, vettek is egy városi házat a Boross Sámuel utca 25. szám alatt. Hogy miért maradtak tanyán, arra így felel: „*Végül mégis csak úgy gondoltuk, hogy jobb a tanya az állatokkal. A szentesi házat eladtuk, és az árát beépítettük ebbe.*”-mondja.

Eredeti állapotában a tanya hagyományos szoba-konyha-kamra-istálló beosztású volt, cseréptetővel, tornáccal. A térségben a legrégebbi tanyaépületeken megfigyelhető, hogy egy szobával rendelkeztek, az istállók a tanya végében helyezkedtek el. Mögötte kocsiszín. A Tési-pusztának ezt a területét csak az 1800-as évek legvégén, az árvízmentesítések után kezdték művelni. Addig halászattal, vadászattal hasznosították. Ennek emlékét őrzi egy

²³ A Tornyaiaknak több helyen volt birtokuk, Dónáton is, amit honvédségi bérlőként kaptak

megmaradt egysejtű halászkunyhó is, ami Révészék tanyáján állt.²⁴ A Tornyai család egyik leszármazottja Tornyai Julianna, későbbi Májer Julianna még abban született. Vályogból készült, nádfedeles épület volt, később Révész András cseréppel fedte be, és vágott rá egy nagyobb ablakot. Azon túl szerkezetét tekintve teljesen eredeti állapotában maradt meg. Ott tartják a szalámit, kolbászt, szalonnát, sonkát.

11. kép Révész András a tanyáján álló régi halászkunyhó előtt, amit a disznóvágás termékeinek tárolására használtak. 2005, saját felvétel

A tanyai gazdaságokban az asszony egyenrangú társa férjének, és a jól működő gazdaság mögött mindig egy dolgozó asszony áll. A juhtejet sajtnak dolgozták fel. Az asszony korán reggel vitte a piacra. *„Korán kellett menni, mert a jó tejtermék az ellágyul a melegbe. Amelyik nem lágyul el, az olyan is. Az száraz, nem jó.” (V. A)* A gyapjút változatlanul a

²⁴ Ezekről a halászkunyhókról szó Nyíri Antal a Kihaló szentesi víziület néprajzi és néprajzi maradványai című írásában.

szegedi gyapjúforgalmi vásárolta fel Révészéktől, mint annak idején szüleitől. A tejet viszont maguk hasznosították. Egy ideig fogyasztottak birkatejet, de leginkább feldolgozták sajtnak, vajnak, túrónak. A feldolgozás a tanyánál folyt, de csak addig végezték ezt, amíg Révész András a téésznél dolgozott, és szolgálati lakásokban laktak. A tej feldolgozásának eszközei 2005-ban még megtalálhatóak voltak Révész András tanyáján

12. kép. Vajköpülő és sajtrés Révész András tanyáján 2005-ben, saját fotó

csakúgy, mint a birkanyíró ollók.

13. kép. Birkanyíró ollók Révész András tanyáján 2005-ben, saját fotó

Tavasszal, május utolján volt az ideje a juhok fürdetésének. Az állatokat lehajtották a Köröshöz, és emberek, meg a kutyák segítségével beszorították őket a folyóba. A juhászok

egy része a vízben volt a juhokkal, mert előfordult, hogy némelyik állatot elsodorhatta a folyó. A júniusi nyírást követően értékesíthették a tiszta gyapjút, mert a piszkos gyapjút senki nem vette volna meg. A környék gyapjú termelését a szegedi gyapjúforgalmi vásárolta fel. A nyírási idején, április utolsó hetétől júniusig tartó időszakban 3-4 alkalommal jöttek Szentesre. Begyűjtőhelyeket létesítettek erre az időszakra, általában a nagyobb magtárakat bérelték ki 1-2 napra. (R. A.)

Szentesen zajlott a birkanyírás. A Rákóczi-utcán lakó Szűcs műszerész felesége és édesanyja vállaltak nyírást. A gazdához helybe mentek és 2-3 óra alatt végeztek. A juhászok legtöbb esetben maguk is tudtak nyírni, de inkább nyírókra bízta. A munka mellett és egy ember számára túlságosan megterhelő lett volna. A téves időszakban a környék juhászaik voltak: Révész András, Csernák, Muladi István. Egyes juhtenyésztők összejártak, bankettek szerveztek. A szórakozás mellett a bankettek után jó munkaegység járt. *„Akkor kénytelenek voltunk juhászbankettet csinálni majd’ minden héten, hogy jó munkaegységet kapjunk”*. (V.A.) Az utolsó juhászbankettet a zalotai gazdakörben rendezték 1963-ban, aminek szervezését Révész András vállalta.

A tanya és a gazdálkodás modernizálása az 1970-es években

Révészék 1974-75-ben végezték az átépítést: zárt folyosót, kazánházat alakítottak ki, de a tanya hosszát nem növelték. A tanyának mindvégig egy lakószobája volt. Az állami gazdaság után Révész András a téves juhászatában dolgozott, ahol megfelelő szolgálati lakásuk volt.

14. kép Itatás a TSZ hodályánál az 1970-es években. A képet rendelkezésre bocsátotta Révész András.

15. kép. Révész András subában az 1970-es években. A képet rendelkezésre bocsátotta Révész András.

A felújítások alatt abban maradtak, és a már átépített tanyába költöztek csak át. Amikor 1973-ban megvették, akkor még csak 1 hold háztáji föld volt eladó a tanyával. Idővel a tanya körüli föld is eladó lett, de nem saját, hanem gyerekei nevére vette meg. Ennek oka az volt, hogy mivel a térszben dolgozott, nem kapott volna háztájit. Két fia: András és István osztozott a területen. Szántották: kukoricát, búzát termesztettek. Az interjú idején lucernával volt bevetve. A tanya eredeti gazdasági épületei közül csak a kukoricagórét hagyták meg. A vályogból készült istállókat elbontották, mert romosak is voltak és méretük sem felelt meg révészék gazdaságának. A beköltözéskor folytatták a juhtartást, 100-110 saját juhot gondoztak, mint annak idején a szülők. E célra kifejezetten 100-110 darab birkát befogadó hodályt építettek a tanya hátuljába, a házra merőlegesen, téglából. Ezután egy évvel, 1976-ban a régi vályog istállók helyett új istállót építettek téglából, amit eleinte ló és tehén tartására használtak.

Gazdálkodás a 2000-es években. Kecsketenyésztés, disznóhízlalás, pulykatartás.

A 2000-es évekre az istállót szabad kifutóval bővítették, mert a tehenek és lovak helyét tyúkok, de legfőképp csirkék vették át, amit nagy mennyiségben tenyésztettek. Két részre oszlott : a tyúkoké a kisebb rész, a csirkéké a nagyobb rész, mert fő funkciója a csirkenevelés volt. Padlásán lomot és épületfát tároltak.

16. kép. Csirkenevelő és tyúkól, a néhai istálló Révész András tanyáján. 2005-ben, saját fotó.

Lovat és tehenet ekkor már nem tartottak.

1995-től, a nyugdíjkor beálltával, a juhászat elhagyása után nagyobb mértékben kezdtek kecsketenyésztéssel foglalkozni, ami újabb korszerűsítéseket vont maga után. A szaporodással párhuzamosan kecskeistállót építettek szintén téglából, 1997-ben. 2006-ban már tekintélyes állatállománnyal foglalkoztak. Az ötletet a családi körülmények hozták: egy rokon halála miatt özvegyen maradt felesége egymaga nem bírta volna gondozni az állatokat, így Révészék magukhoz vették. Egy anyakecske volt mindössze két fiával, a többi már Révészéknél szaporodott. Szeretnek kecskével foglalkozni: „*Nem kell nyírni, feleségem eszi a tejet túró. Én is a túrókat eszem, tejet nem annyira...Meg szét mén a család közt, el is adjuk, vágunk is.*” - indokolja. Emellett az a tapasztalatuk, hogy egészségüknek is nagyon jót tesz. Felesége vitaminhiány miatt injekcióra járt, mikor ajánlották neki a kecsketejet. Azóta nem kell mennie az orvoshoz: „*Most még el se szűröm, abban a pillanatban megiszom, azt a jó meleg tejet*” – mondta Varga Anna.

2004/2005-ben egy kunszentmártoni felvásárló vett meg tőlük 8 kecskét. A felnőtt kecskéket a számukra épített istállóban tartották, a kecskegidáknak a terjedelmes baromfi ól épületében - egykori istálló – volt a helyük. Itt tárolták továbbá az egész állatállomány takarmányát.

17. kép. Kecseól kecskékkal Révész András tanyáján 2005-ban. Saját fotó.

Vágás előtt 15 felnőtt kecske, 4 darab gidavolt a beszélgetés évében a létszám. A kecsketejet a háznál dolgozták fel, túrónak. Több éven keresztül a szentesi kórház vásárolta fel Révészétől a tejterméket, végül azonban a kórház részére már alig tudtak fenntartani, mert az orvosok rákaptak és megvették. A kecsketúró keresettségének az lehet az oka, hogy kecskével nagy mennyiségben nem sokan foglalkoznak, akik foglalkoznak, azok pedig csak sajtot gyártanak. Révészék tejet sosem adnak el. A kecsketej feldolgozása a juhászat praktikáival függött össze. Az 1960-as évek végén intenzíven fejték a birkákat és a kezükre állt a sajt és tejtermék előállításának fortélyja.

Fia, ifjabb Révész András visszaemlékezése szerint ő kevésbé kedvelte a kecskéket, pontosabban a viselkedésüket nem szerette. *„Nincs az a hely ahova fel ne másznának, romboltak, tönkre tettek mindent. A liba szintén. Nincs, amit szét ne akarna rágni. A bicikliből, autógumiból kiszedi a szelepet, unalmában szétrágja a bovdenokat és ha rá jön egy eső, berozsdásodik.”* A kecske húst és tejtermékeket sem szerette különösebb képpen. *„Ha az volt, hát megettem, de nem mentem volna át érte a szomszédba.”* Révészéknek korábban egy időben sok libája is volt. *„A liba az úgy működött, hogy reggel kiment a liba, ellegelészett a gyepen, este bejött, reggel kiment. Túl nagy gond nem volt vele. Éjjelre szín alatt voltak, hogy ne lessen be a róka.”* (ifj. R. A.)

A 2000-es években Révészék 5-6 disznót tartottak, családi szükségletre. A malacokat ők nevelték ki, a közös disznóvágásokból azonban mindenki kivette a részét. Anyakocát nem

tartottak a rossz értékesítési viszonyok miatt, hanem úgy vették a malacokat. A környéken ekkoriban már kevés tanyában tartottak disznót. Révészék viszont csak az azt megelőző évtizedben foglalkoztak disznóval, mert indoklása szerint a téesz juhászaként ezt nem tehetné meg. „*Én disznóval előtte nem nagyon foglalkoztam, amikor nagyüzemi juhász voltam. Mert ott laktunk, oszt akkor megszóltak volna, hogy a gazdaság takarmányából hizlalok meg ezt meg azt.*” – mondta. (R. A.) Ifjabb Révész András is megerősítette, hogy a disznót keveset tartottak, tiltott is volt egy bizonyos fokon. A birka is abrak evő volt és féltek hogy a gazdaság takarmánya a disznóval lesz feletetve. Ebből kifolyólag libát is csak nyáron tartottak, mert az rövid életű jószág és annak nem kellett abrakot adni. „*Áprilisba jött a liba, legelt kicsinek, ette a tápot, aztán amit éppen arattak, árpa, búza, augusztusban a zab és utána szeptemberben a kukorica.*” (Ifj. R.A.)

Kecske és csirke mellett pulykát tartottak még nagy mennyiségben, még hozzá *gigant-pulyka* fajtát.

18.kép. Gigant pulykák Révész András tanyáján 2005-ben. Saját fotó.

Nem folyamatosan, néha egy-egy szezon kihagyással. A pulykahúst sütés és főzés mellett pulykaszaláminak és füstölve is fogyasztották. A húst disznóvágásig lefagyasztották, disznóvágáskor villanyos darálóval darálták. Tisztán pulykaszalámit készítettek, nem keverték sertéshússal. Mivel a pulykahús önmagában száraz, szalonnát kell hozzáadni. A pulykák étrendjét összevágott csalánlevél kukoricadara és túró keverékével gazdagították. „*Pista fiam kicsi volt - emlékezik Révész András - Én csinálom a sajtot, egyszer kinézek az udvarra, a gyerek ül a vályún, lába közt a vályú, meg gyűri befelé a pulykák daráját. Az egyik kezével*

hajtotta el őket, hogy ne egyék, a másikkal meg gyúrte befelé...Nem lett annak semmi baja.” Saját szükségleten kívül annak idején nagyüzemi mennyiségben vásárolt fel tőlük a szentesi, Baromfinevelő és Feldolgozó Vállalat. A pulykahúsrá továbbra is nagy volt a kereslet. Az utóbbi években a combra, melle részére vevőkört alakítottak ki az ismerősök köréből, a csontos-bőrös részét felvásárlók vették meg. 2005-ben 6 mázsa füstölt pulykaszalámit készítettek, amit szinte egy család, a Vekerdi család vett meg. A pulykát legtöbbször levágva, meg megpucolva adták el, egyben, vagy feldarabolva, a vevők igényei szerint.

Társadalmi élet, vadásztársaság.

Révész András 1979-ben kezdett vadászni. Társaival rendszeresen járta a határt, ismerte minden zeg-zugát. Révész András jó barátságban volt Bese László szentesi feketekeramikussal, aki szintén a vadásztársaság tagja volt. Ismeretségüket már ifjabb Révész András mesélte el. Eszerint a téglagyárból ismerték, ahol Bese László kiadó, műszakvezető volt, ő adta ki éppen a téglát. Nagytőke az idő tájt épült és Révész Andrásék fuvaroztak onnan a szeder majorba²⁵ építőanyagot. Valamikor Szeder családnak volt ezen a területen bitoka, rajta egy kastéllyal. Később birtokukat államosították, és építettek a helyére egy állami gazdasági telepet 3 birka hodállyal. A kapitalista rendszer maradványait olyannyira egy szálig el akarták tüntetni, hogy a hajdani rózsakertből csak a kút beton részei vannak már meg. – emlékszik vissza ifjabb Révész András. Az új épületek mészkőtéglából épültek, s ezeket szállította annak idején édesapja a téglagyártól. Attól fogva jóban lettek, és nem csak vadászati eseményeket tartották a kapcsolatot, hanem komák voltak, családi eseményekre, például lakodalmakra is meghívták egymást. Bese László bekerült aztán a néphadseregbe és onnan ment nyugdíjba. Ifjabb Révész András 31 éves kora körül ismerte meg Bese Lászlót. „ Én már úgy ismertem meg, hogy mindig bütykölt valamit, mindig égetett valamit, mindig csinálta. Bekerült aztán a néphadseregbe tovább szolgálónak és onnan ment nyugdíjba. Lányomnak van tőle egy vázája és a torzó, amit apámról készített. ” (Ifj. R. A) Ezt a szobrot a család őrzi.

²⁵ A Szeder család alapította a szentesi Szeder temetőt

19. kép. Bese László szentesi feketekeramikus mellszobra, barátjáról, Révész Andrásról. Ifjabb Révész András tulajdona. 2023, saját fotó

A vadásztársaságról is ifjabb Révész Andrásról tudunk meg többet. Eszerint a vadásztársaság az 1950-es években alakult, egy tanya- épületben tartották az összejöveteleket. neki otthont. Szentes felől közelítve a Zalotai kövesút nagytőkei elágazásánál jobb oldalon volt egy nyárfaerdő és abba vezetett be egy kövesút. Nagytőke tanya 75. szám alatt. Az épületnél áll egy beton, vagy mű márvány féle oszlop, melyen az egykori tagok neve szerepel, csak körül-belül 7-8 tag neve nincs meg rajta. A vadásztársaság 10 éve megszakadt-mint megtudjuk. Egy darabig Révész András unokája, legifjabb Révész András abban lakott.

A téészes években a téesz juhászai rendszeresen részt vettek a május elsejei felvonulásokon.

20. kép Május elsejei felvonulás a megyeháza előtti Kossuth-téren az 1970-es években. A fotót rendelkezésre bocsátotta Révész András.

A 2000-es évek közepén Révész András még őrizte tulipános, ezüstmeggyes lajbiját, kalapját és botját, melyeket a fényképezéshez elővett és modellt állt a fotózáshoz.

21. kép Révész András ezüstmeggyes tulipános mellényben 2005, saját fotó

Révész András juhász leszármazottai a jelenben

Ifjabb Révész András 1959-ben született Kistőkén még szüleinek egyik szolgálati lakásában. Elemi iskoláit a magyartési elemi iskolában végezte, mert lakhelyükhöz az volt közelebb. Visszaemlékezése értékes ismereteket nyújt számunkra a térségben zajló innovációkról is, mint például a tanyavilág villamosításának mozzanatairól. A térségbe az 1975 után kezdték bevezetni az áramot, de még ezt megelőzően egy érdekes családi történetet elmesél. Visszaemlékezése szerint hét-nyolc éves lehetett, éppen a Csalán-féle tanyában laktak, amikor édesapja egyik öccse, Szilveszter, meglátogatta őket. Révész Szilveszter, - ahogy már arról korábban szó esett- elektrotechnikusként tanult Pesten, majd egy selyemkikészítő cégnél dolgozott, mint elektrotechnikus. Egyik télen Szilvi - ahogy ők hívták - hazaállított azzal a felkiáltással, hogy „*András napra itt villany lesz!*” Ifjabb Révész András elmondása szerint azelőtt petróleumlámpát használtak, az első és második osztályt még ennek fényénél végezte. Először 6-os, később 8-as, majd 11-es tükrös nélküli petróleum lámpát használtak. Ezután jött a tükrös petróleumlámpa, ami a falra volt akasztva, a mögé szerelt tükrös pedig nagyobb fényt tudott szétszórni a szobában. Addig a vizet is kézi erővel húzták fel a kútból. Ekkor Révész Szilveszter egyik télen áramfejlesztőt hozott a családnak. Az aggregátort 4 K motor hajtotta, majd a MIA (4,5 kilowattos) és MID (8-9 lóerős) diesel motort alkalmaztak. Mindegyiknek volt benzines változata, de nekik dieseles volt. Onnantól kezdve nem kellett kézzel húzni a vizet a főzéshez, mosáshoz. Körülbelül 7-8 évre rá, 1975-től kezdte csak a vezetékes áram komfortosabbá tenni a tanyai háztartások életét. A folyamat szerint először a zalotai rész és az iskola környéke villanyosodott, és Nagytökének egy kicsi sarka, valamint Magyartés egyik része, például a Bagi féle tanya környéke. Kb 30 tanya volt abban az időben a környéken. Megemlíti még, hogy a nyílt csatornák befedései is az 1970-es években zajlottak a térségben.

Az elemi iskola elvégzése után Ifjabb Révész András a gyomaendrődi Bethlen Gábor Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Technikumban végzett mezőgazdasági technikus ágazaton. Elmondása szerint szerette a középiskolát, mert jó kapcsolatot sikerült kialakítani a tanárokkal és diákokkal is. „*Jó elmeny volt ugyan úgy, mint a katonaság, amit rühelltünk, de mindkettőre azt mondom mai ésszel, hogy újrakezdeném, mert kibírható. A néphadseregben akkor rossznak tűnt, mert a szabadidő korlátozva volt, de a barátságok miatt jó volt. Tanulmányi átlagtól függött a kimenő, úgy lehetett többet csavarogni. Ma meg zavarják inkább haza a kollégiumból a gyerekeket. Akkor máshogy volt. Aki rosszul tanult, annak nem volt szabadidő.*” (ifj. R.A.)

A középiskola elvégzése után édesapjához hasonlóan letette a mesterséges megtermékenyítő vizsgát, ezután kezdett juhászattal foglalkozni, a nagytőkei Kalinin TSZ-ben lett juhász. 1985 május 25-én kezdett, majd a TSZ megszűnésével az Árpád TSZ vette át a helyét. Az Árpád juhtenyésztési vonala a 90-es évek végén befuccsolt, felszámolta a juh állományt. Egy időben a liba és putyka vonala ment nagyon, de manapság inkább mezőgazdasági vonala van, kicsi szarvasmarha tartással de főként növénytermesztéssel.

A későbbiekben őstermelő lett. Munkája során terepjárót használ a közlekedéshez. Jelenleg Nagytőkén el benn a faluban. A Lázár János féle tanyában 100-110 birkát tart, ahova naponta kijár. Emellett aprójószágot nevelnek. A hagyomány szerint elsőszülöttként ő vitte és viszi mai napig tovább édesapja szakmáját.

Ifjabb Révész András maga is vadász lett, 89-ben szerezte meg a képestést, amihez le kellett tenni a vadász vizsgát, vad-ismeret vizsgát, fegyver ismereti vizsgát, majd a rendőrség elbírálta a fegyverviselési kérelmet. Ekkor kapott egy könyvet, amihet Bese László volt az egyik ajánló, a másik pedig Vas János. Aranysakál akkor még nem volt, a szóvan forgó térségbe kb. csak 10 éve telepedett be. Ő fogta az elsőt csapdába véletlenségből 2007-8 táján.

A térség földjeiről kérdezve alátámasztotta a korábban leírtakat. *„Rosszföldek a zalotai földek. A nagytőkei es kistőkei közt nincs olyan nagy különbség, ami egyiknek hátránya az a másiknak előnye. A kistőkei kötött feketeföld, ha sok eső van nem jó művelés. A nagytőkei könnyű laza, partosabb művelésű, de ha nem esik eső, meghal benne a növény. Ahogy apám mondta: Hun kerék hun part. Egyszer terem egyszer nem. Másik mondása volt, „Az idő a gazda, nem a vas vár”*(Ifj. R.A.)

A legeltetésről is elmondott pár tapasztalatot. *„A sziki apró füvet a birka legeli jobban, a zombékos, mély fekvésű növény füveket a marha legeli meg a nádasokat a gyenge nádat meg tudja a birka enni. Szereti a vizes mocsaras területeket. Azért használtak az ökröket, ahol az ökör elment a sárban a ló már abba beledül. A birka nem közlekedni, ahola tehén tud, mer. akkora zombékok vannak, hogy a birka felakad rajta. Könnyebben belemegy, mint ahogy kijön. Megijed elesik és aztán nem bír felállni.”* *„A birka csak csipegeti a füvet a marha meg a nyelvvel sodorja, tépi.”* (Ifj. R.A.)

Révész András Unokája, *Legifjabb Révész András* 1989-ben született. A Csongrádi Bársony István Mezőgazdasági Szakközépiskolában érettségizett (Alföldi Agrárszakképzési centrum), majd a gyöngyösi Károly Róbert Főiskola Vadgazdálkodási Technológus szakán végzett 2009-ben. 2010 óta a Szentesi Hubertus Vadásztársaságnál dolgozott vadőrként. „

„Ahogy Moldova is mondja, mint akit a mozdony füstje megcsapott, onnantól mindig vadállatokról, puskákról olvasott.” (Ifj. R. A.) Jelenleg a felgyői hobbi lóter vezetője.

Összefoglalás

Révész András 2018-ban hunyt el. Elbeszélései, nélkülözhetetlen ismereteket jelentenek számunkra Szentes északi határrészei és vonzáskörnyezete múltjának, egykori gazdálkodásának, társadalmi életének megismerésére vonatkozóan, melyek gazdagítják helytörténeti és néprajzi ismereteinket egy olyan korszakról, amelynek emlékezete letűnően van. Felmenőire emlékezve egészen az 1900-as évek elejétől rajzolódnak ki a térségben zajló juhászat múltjának egyes részletei az 1930-40-50- es éveket átívelő gazdálkodás folyamán. Élettörténetén keresztül megismerhettük egy tanyai gazdaság és lakóinak alkalmazkodását a történelem eseményeihez és modern világunkhoz is. Betekintés nyerhettünk a hagyományos paraszti gazdálkodás kereteibe, a családi munkamegosztásba, a térségben zajló piaci árucserébe és az anyavárossal való kapcsolatba. „A kutatás és a néprajz számára fontos elvi kérdések, hogy az elbeszélők emlékeinek töredékéből melyek azok, amik csak órá, mind egyénre jellemzők, és melyek azok, amik tipikusnak, általánosnak mondhatók. A gyűjtő, a kutató célja nem lehet más, mint a múlt, adott esetben egy paraszti életút minél alaposabb megismerése.”²⁶

Végezetül, köszönet mind azoknak, akik dolgozatom létrejöttét segítették: Dancsó Erzsébetnek, Varga Annának, dr. Mód Lászlónak, Ifjabb Révész Andrásnak, dr. Juhász Antal tanár Úrnak és Révész Andrásnak.

²⁶ Juhász 2004. In: Tiszatáj. 2004. augusztus.

Szakirodalom

BECSEI József: Fejezetek az általános társadalomföldrajz tanulmányozásához. Bp, 2001.

BELLON Tibor: A Tisza néprajza. Ártéri Gazdálkodás a tiszai Alföldön. Timp Kiadó, 2003.

FILEP Antal: Táj és településhasználát Szentes mezővárosa 1840-ben készített birtoktérképén. In.: Catastrum 3. évfolyam (2016) 4. szám, 51-56.

JUHÁSZ Antal: Tanyai társadalom a 20. század első felében. In.: A szegedi táj vonzásában. Szeged, 2004.

JUHÁSZ Antal: Gazdálkodás és életmód Rüszekén. In.: A szegedi táj vonzásában. Szeged, 2004.

JUHÁSZ Antal: Tanyai emberek, életutak a „szögedi nemzet”-ből. In.: Tiszatáj. 2004, augusztus.

SZOBOSZLAI Barbara: A külterületi iskolák szerepe Szentes tanyavilágában. Közelebbről a Zalotai iskola. In.: Bonus Nuntium. 2023/4. 36-70.

ZSÍROS Katalin: Fejezetek Szentes néprajzából. I.: Szentes helyismereti kézikönyve II. Szentes, 2000.

ZSÍROS Katalin: Szentes földrajzi nevei. In.: TCSMT XVI. (Szerk.: Blazovich László) Szeged, 1990.

Summary

A very long time ago, there was a social life in Szentes. In this publication I want to show the farming and everyday life on the farm.